

<https://helda.helsinki.fi>

Saamelaisten perinteinen tieto kestävän kehityksen pohjana

Guttorm, Hanna

Gaudeamus
2022

Guttorm , H 2022 , Saamelaisten perinteinen tieto kestävän kehityksen pohjana . julkaisussa
T Halonen , K Korhonen-Kurki , J Niemelä & J Pietikäinen (toim) , Kestävyyden avaimet :
pö Kestävyytieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiseloön . Gaudeamus

<http://hdl.handle.net/10138/355787>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

SAAMELAISTEN PERINTEINEN TIETO KESTÄVÄN KEHITYKSEN POHJANA

Hanna Ellen Guttorm

Alkuperäiskansoilla ja paikallisyhteisöillä on kokemuksellista ja ylisukupolvista tietoa säästä, maista ja vesistä sekä eläinten ja kasvien käyttäytymisestä. Alkuperäiskansat ovat osanneet mukautua ympäristön muutoksiin ja muuttaa selviytymiskeinojaan niiden mukaisesti. Ymmärrystä kestävydestä ja kestävyysongelmista rakennetaan ylisukupolviseen kokemukseen nojaten.

Pohjoisen Fennoskandian alueen alkuperäiskansan, saamelaiden, perinteiset elinkeinot poronhoito, kalastus, metsästys, keräily ja käsityöt kannattelevat elämäntapaa, kulttuuria ja yhteisöllisyyttä. Perinteinen tieto elää saamen kielissä, termeissä ja sanonnoissa, jotka säilyvät elävinä parhaiten perinteisissä elinkeinoissa.

Saamelainen elämäntapa ja maankäyttö on perinteisesti ollut ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä. Saamelainen elämä ja ajattelu on perustunut pärjäämiseen – pohjoissaameksi *birgejupmi* – eli elämän ja elämäntavan ylläpitämiseen, selviytymiseen osana luontoa muiden kanssaeläjien rinnalla. Ihmisten ja ihmistä lähellä elävien eläinten pärjäämiselle on ollut välttämätöntä, että ympäröivät maat ja vedet voivat hyvin ja tarjoavat anteliaasti ruokaa ja suojaa. Siksi ihmisillä on ollut vastuu pitää maat ja vedet puhtaina ja hyvinvoivina sekä käyttää niitä jälkiä jättämättä, mikä on kertonut ihmisen osasta ja jopa alamaisuudesta suhteessa luontoon. Luonnosta ei tule ottaa liikaa vaan tarpeeseen ja kestävyys huomioiden.

Birgejupmi-käsitteeseen liittyy myös sosiaalinen, yhteisöllinen ja henkinen ulottuvuus, yhteistyö toisten kanssa, verkostojen luominen ja toisista huolehtiminen. Luonnon kanssa ja keskellä eläminen on edellyttänyt vastavuoroisuutta ja keskinäistä huolenpitoa. Tärkeää on ollut myös perheiden ja paikallisyhteisöjen sisällä ylisukupolvisesti kertynyt perinteinen tieto, jota on välitetty eteenpäin käytännöissä mallia näyttäen ja suullisessa kertomaperinteessä. *Birgejupmi*-filosofiaan ei ole kuulunut ajatusta kehityksestä, vaan tavoitteena on ollut riittävä toimeentulo.

Perinteistä ekologista tietoa on yhä Saamenmaalla, etenkin luontaiselinkeinojen harjoittajilla ja vanhimmilla sukupolvilla, mutta sen koetaan usein jäävän tieteellisen tiedon varjoon tai kokonaan huomiotta. Modernisoitumisen ja motorisoitumisen seurauksena osa tästä arvokkaasta tiedosta on myös unohtunut tai tullut tarpeettomaksi.

Kolonisaation, teknologisen kehityksen ja ilmastonmuutoksen myötä saamelainen yhteiskunta on muuttunut monin tavoin. Valtiot ovat yhtäältä edistäneet elintason kohentumista, mutta samalla lait ovat pakottaneet luopumaan joistakin käytännöistä ja ajattelutavoista, kuten tavasta kunnioittaa porojen ja lohien elämää olemalla laskematta tai mittaamatta niitä, ja tehostamaan toisia, esimerkiksi siirtymistä suurporotalouteen. Saamelaisalueeseen kohdistuu maankäyttöpaineita esimerkiksi metsätalouden, kaivosvaltausten ja Jäämeren rata -rautatiehankkeen vuoksi, mikä uhkaa sekä luonnon hyvinvointia että perinteisiä elinkeinoja. Myös infrastruktuurin kehitys nakertaa laidunalueita. Ihmisten aikaansaamat muutokset ilmastossa ja ympäristössä sekä niiden aiheuttamat kestävyysongelmat koetaankin Saamenmaalla pääasiassa ulkopuolelta tulevana uhkana. Puuraja siirtyy ylemmäs ja pohjoisemmas, biodiversiteetti vähenee ja vieraslajit valtaavat alaa; esimerkiksi lohien tila Tenajoessa on katastrofaalinen. Poroahoito kärsii monin tavoin ilmastonmuutoksesta, ja valtio tukee sitä monenlaisin korvauksin. Muita luontaiselinkeinoja ja toisenlaisia muutoksista aiheutuvia tulonmenetyksiä ei kuitenkaan tueta tai korvata samassa mitassa.

Monipuolisen luonnon säilyminen ja alkuperäiskansojen täysipainoinen osallistuminen alueitaan koskevaan päätöksentekoon on edellytys sille, että näiden kansojen luontosuhde, elinkeinot ja perinteinen tieto säilyvät. Maankäyttöä ja elinkeinoja koskevissa neuvotteluissa saamelaisia edustaa Suomessa saamelaiskäräjät ja kolttien kyläkokous, mutta perinteisen ekologisten tiedon säilyttämisessä ja elvyttämisessä vastuuta on kaikilla saamelaisilla sekä tieteellisellä tutkimuksella. Saamelaisten perinteisen tiedon tallentamiseksi on tärkeää kehittää yhteishankkeita, joihin luontaiselinkeinoja harjoittavia ja niiden liepeillä eläviä ihmisiä, erityisesti vanhimpia sukupolvia, osallistetaan mahdollisimman

laajasti. Saamenkielisen ja saamelaiseen kulttuuriin ja ympäristösuhteeseen perustuvan opetuksen mahdollistaminen kaikille saamelaislapsille turvaa sen, että ekologisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävä elämäntapa ja siihen liittyvä tieto siirtyvät myös saamelaisalueen ulkopuolella eläville uusille sukupolville. Alkuperäiskansojen perinteisen tiedon ja arvomaailman palauttaminen koko maailmalle eli kaikkien ihmisten ”uudelleenalkuperäiskansaistaminen” olisi itse asiassa erinomainen pohja kestäväälle globaalille tulevaisuudelle.

Hanna Ellen Guttorm, FT, on alkuperäiskansatutkimuksen vanhempi tutkija Helsingin yliopistossa ja osa-aikainen apulaisprofessori Saamelaisessa korkeakoulussa.
